

Mino elo lugu

I osa

Ma' olõ sündünü põimukuu neländäl pääväl 1952. aastagal. Mu' imäkiil om võru kiil ja kodomaa om Võrumaa, sünnükotus Misso haigla, latsõpõlvõkodo Rogosi mõis. Ei tiia' tutvut, kel kodoussõst kooliussõni katõsatõist sammu olõssi' olnu'. Säalsaman Rogosi mõisa majan olõvan Ruusmäe 8-kl. koolin nakas 1. 09. 1959 pääle mu koolitii, mille ma lõpõdi nelä-viielidse tunnistusõga 1967. aastaga keväjä. Meid oll' klassin säidse ja klassijuhataja Otsa Helve pandsõ meid mängmä Aleksis Kivi säidsend velje. Ma' olli Jukola Aapo ja pidi sakõstõ hõikama „Meelemõistus – hei!“ Taad ütlemist om elon pal'lo vaia lännü'.

Üts mälestüs algkooliaost om häste meelen. Et ma' väikust pääst (tegeligult parhillaki viil) es saisa' pudelingi paigal, sis tull' oppajil minnu paigal saisma panda'. Ütskõrd sai karista' tuu iist, et kõnõli koolin võru kiilt, tõnõkõrd jälki tull' koorilaulu tunnin määndsegi as'a peräst nii naar pääle, et terve kuur' nakas' üten naarma ja es saa' laulda'. Panti nukka. Minnu ütsindä.

No saisi ma sis sääl ülemädse kõrra trepinukan ja kai suurt Lenini pilti säalsaman saina pääl. Esi' mõtli, et no millega ummõhtõ taa „suur ja üllas Lenin“ om nakkama saanu', et kah nukka pantu. Meile oll' iks kõvastõ sisse tambitu, ku hüä, tark, hoolitsõja ja midä kõkkõ viil oll' taa miis'. Ja miit' uskõmi kah, et sääne inemine võidsõ olla'.

Edesi vei minnu koolitii Misso keskkooli, mis oll' egätpiten õigõ samm – tuu oll' kõgõ lähkump keskkool' ja mu' uno Feliks Kraani oll' sääl eloaignõ direktri. Veri om paksõmb viist ja tutvus mass egä valitsusõ ja riigikõrra aigu – olkõ sotsialism vai kapitalism. Arvo ma joht es saa', et tä mullõ bioloogiatunnin parõmbit hindit olõs pandnu', kui vastus väärt oll'.

Misso-kooli aost tulõ miilde, kuis minnu taheti kooli komsomolisekretäris panda'. A ma' es taha' „võimu ega väki juhtmist“ ja lätsi kuunolõkilt minemä. Innekuulmada, et kiäki säändsest avvust är' üteli'. A ku inemise sisse om geenega pantu iistvidäja roll, sis sa tuust ei päse', nii olõ ma' takkaperrä tarkusõga kaenu'.

Misso koolin oll' meil peris karm opialajuhataja – Tammistu Velda, kinka mul tull' „verevä vaiba pääl“ kokkosaamine, ku ma üteli neläpääväl hindäle prii päävä võti. Asi sääne, et mullõ miildü hirmsahe tsikliga sõita, a sõidueksamit lupõ jaos sai tetä' tuul aol õnnõ Tartun neläpäävädsel pääväl. A Tartuhe oll' üle saa kilomeetri, terve päiv läts är'. Parhilla om hüä võrdlust tetä', lupõ saamise kotussit naatas jälki koombalõ tõmbama. Tuu tulõ jo inemiisi ao ja raha arvõlt ja nii-üteldä „vaibalõ mineki“ hinnaga.

Ma ei olõ' elun uma kõrvaga Kalašnikovi tärinät kuulnu' (õnnõs rahuaol sündünü), a arva, et Velda kipõ moraalijutlus andsõ toolõ sõapüssüle silmä' ette. Ja kuuli' otsa es saa'. Sis ku tä

katõ valangu vaihõl hinge tõmmas`, sai ma vastada tä küsumisele, et kos ma olli. „Motika sõidueksamil Tartun,“ oll` mu aus vastus. Ja sis ... jäi Kalašnikov äkki vakka! Sääne innekuulmada asi rabasi pallonännü oppajat nii, et ma´ es saa´ märkustki. Täambädsel pääväl puudumiste pääle nii kur`alt vist ei kaeta ku tuul aol. A no sis oll` ka õnnõ koolin võimalik tarkusõ-infot saia´. Tuuperäst oll` kohalolõk tähtsä.

1970. aastaga keväjä oll` mul nelä-viieline keskkoolikoolitunnistus käen ja sügüsel sõidi pääliina pekri-kondiitriammõdit opma Liinakutsõkuuli nr. 15. Kats aastakka oppust ja verevide kaasiga (kiitusõga lõpõtanu) tunnistus ütten 5. kategooria (järgmäne om meistri) pekri-kondiitri papõrdõga käen.

Edimäne tüükotus oll` Pärli kohvik. Säält om meelen lugu, kuis üts aastit tüütänü pekri kutsuti üles kohvikuhe hirmsat lärmi lõönü´ provva manu, kiä oll` saia seest prussagu lõüdnü´. Pärliin oll` noid satikit külh, jo sis oll` mõni kohetusõ sisse sadanu ja saia seen läbi küdsänü. Pekri uursõ tuud saia, tsusas sitiga suuhtõ, sei är´ ja üteli: „ Rossin mis rossin, kukli seen om retseptiga ette nättü.“ Asitõendit inämb es olõ´ ja kattõ põhjus karistusõs.

Pärli kondiitritsehhl oll` keldrikõrra pääl, üles kaiõn paistu´ läbi väiku trellitet akna müüdä Pikkä uulitsat astjide jalaseere´. Ku miniseeligu muudu tulliva´ pidi lehetainaõmiihi saibaga akna mant är´ ajama. Tüü oll` katõn vaihtusõn. Gaasiaho´ aiva´ vahel gaasi sisse, õhku es olõ´, lämmi nigu leiliruumin.

Tundsõ, et taha veidü´ korgõmbahe. Käve tüü kõrvalt Tartu ülikooli ettevalmistuskursusõl, pääle tuu viil suusatrennin ja Tallinna Kultuuriülikoolin. Tamp oll` kõva, a suusatamist es taha kah är´ jättä, triinjä Pahla Paul (mitmõkõrdnõ NL meistri) mõistsõ meid nii häste vormi trimmi, et 1972. aastagal tullimi kutsõkuulõ kolmõkõrralidses vabariigi meistris. Ku Pärliin sai kats kohustuslikku aastakka är´ tüütet (peräst tull` vällä, et „verevide kaasiga“ lõpõtajil es olõki tuud kohustust), lätsi TPI 0-kursusõlõ toitlustust opma (koolin kutsuti meid pudruõõbikis). II Toitlustustrust, mille ala Pärli kohvik kuulu, tahtsõ minnu hindäle tüütäjäs tagasi, tuuperäst massõ stipendiumi.

Tuul aol es olõ hirmu, et tüüldä´ jäät, parhillatsõl kapitalismi aol om kooli lõpõtajil murõ´ kas ja kos tüüd saat. Olõ-õi kõigil ettevõtja suunt ja tuuperäst omgi tulnu´ töötu staatus. Tõistpiten om jälki mõnõ ala pääl tüükässi puudu. Siin piäs mii´ pia saa-aastanõ riik küll uhja´ kimmämbält uma kätte võtma ja ammõdikooli haridust nii suunama, et koolitõdas noid, kelle tüükässi om riigile vaia. Mis kassu om ärijuhtõ välläkoolitamisõst, kui näil ei olõ´ oskustüülisi kinka´ ärrü pistü hoita.

1974/75 sai mul ettevalmistusosakonna koolipinki nühitus ja lõpueksami´ olliki TPI sissesaaamiseks. 1975-1980 olli´ TPI keemiatiiduskunna ütiskondligu toitlustamise eriala

tudiirmise aasta' ja saigi insener-tehnoloog valmis. II-IV kursused olli valitu terve tiiduskunna komsomolisekretäris. Sjookõrd ma vasta es nakka', nätaeste oll' „teadlikkuse tase“ niipallo nõsnu'. Mis oll' ka õigõ tuuperäst, et ma näie võimalust tuu verevä sildi all hüvvi tudengiettevdõtmisi kõrralda'. Üts parembit oll' pido Glehni lossin ehitustiiduskunnaga. Peopernaases sai Karin mi tiiduskunnast, peremehes Rein ehitüesest. Nii nimä' kokko sai' ja paari lätsi'! Oll' viil tõisigi, kiä tuust pidost elokaaslasõ löüdse'. Es võta' mi' poliitikat ja propagandat süäemest. Innemb oll' tuu verrev lipp kaitsjas mi hindä tahtmistpiten tettüle. Ja ummi mõttit pidit mõistma ritu vaihõlõ är' kækki'. Oll' eski põnnõv – kas saava' arvu ja karistõdas, vai ei saa' - lätt õnnõs. “Mägra maja,, om hüä näütüs.

Ravvakuul' (TPI) sai mul läbi 1980. - olümpiaaastagal. Ma sai suunamise vahtsõhe lennujaama kondiitritsehhi juhatajas. Tsehhi es olõ' muud kui aho' ja tainamassin. Kõik muu tull' hindäl kokko aia'. Önnõs sai ma hüä' kondiitri' Ilse ja Reeda, kedä tundsõ joba Pärlipäivilt. Üüvahetusõ pekri oll' Tekla, peräst Evi.

Tuust aost sai algusõ ka mu tutvus Naaritsa Maimoga, kiä oll' kõõgin pääkokk ja brikiitir. Timä pansõ mullõ ja mi' naisilõ (kellele ma söõgi tsehhi tõi) õks kõõ hüämbä pala'. Aopikkä saimi Maimoga nii lähküs, et tä om minnu umas tütres nimmänü ja tä omgi mullõ tõõsõ imä iist olnu. Kukki täl om jo eloaastit 92, soovi ma tälle iks pikkä ikä.

Aastakõsõ sai tsehhi juhatajana tüütä', sis löüdse' Toitlustuskoondisõ pääligu', et ku üte tsehhiiga olõ nigu nakkama saanu', võissi pruuvi ka kuvvõkümne säitsme – kõigi päälina kondiitri- ja pekritsehhe tüüd silman pitä'. Nii must saigi vanõmb-tehnoloog tootmisosakonna kontorin. Ollimi keskliinan Mündi 2. Tuul aol sai ma tutvvas uma tulõvadsõ mehe Mürsepä Aarega, kinka 32 aastakka üten elet ja kiä iks viil viskas nalja sõna „tootmine“ üle. Aare küsse sagõhe, et midä tii' sääl toodat. Tegeligult oll' üts tarõtäüs naisi, kes midägi pääle kontrollaktipapõrdõ es tooda'.

Vanõmb-tehnoloogi ammõdit sai peetüs 1991 aastagani, ku Toitlustuskoondis kaotõdi. Sis tei aastakõsõ „näputüüd“, pansõ kokko soola-pipra topsõ TVK-n „Mesila“. Tuud tüüd sai koton tetä', tütar Merileid oll' viil väikukõnõ ja latsiaiaga es lepü'. Aastil 1993-1997 sai oltus AS RaPos piirkunna ülemb. Kammandi lehekandjit, kiä veivä' Rahva Häält ja Postimeest (säält nimigi) varra hummogide lakja. Mul oll' viistöist piirkunda ja edimält käve ma nimä' kõik üten lehekandjaga läbi. Nii sai pildi hüäste selges. Egäle näist oll' mul ka asõndaja olõman, nii et lehe' olli' varra hummogu ilostõ kastin olõman. Parhilla' om tuu harinu asi, a sis ollimi edimädse pääsukõsõ' ja saimi' pal'lo kittä. Inne meid tulli' lehe' lõunas vai pääle tuud.

Tõõsõ' tegijä' naksi' meist oppust võtma ja leheturul läts kitsas, RaPos es piä' vasta. Tuuperrä olli OÜ Kertonis tekevjuht (1997-98). RaPos aost tutvva Raul ja Ene teivä' säändse

firma ja kutsõ´ minno sinnä´. 1998 radokuu-mahlakuu sai oltus rahvaloendajide juhendaja, pääle tuud pakuti tüüd OÜ A-Team müügijuhhis. Ku A-Teamist sai Ten-Team (1999), olli edimält tuusama ammõdi pääl, sis nõstõti sekretääri ammõdihe ja 2005. aastagast tegevjuhi saisustõ. Tuud ammõtit om seeni peetü.

Nigu kirodõt sai, om egäsugutsit töid tettü ja ammõtit peetü. Tüü tegemidse pääiismärgis ei olõ´ mul ilmangi olnu´ õnnõ raha saamine, tüü piät rõõmu ja edesiminekit pakma. Muidoki raha piät olõma ja timäst tulõ luku pitä´. Egä valitsusõ ja riigikõrra aigu om rahha kui massõvahendit vaia, a tedä ei olõ´ vaia kummarda´. Mu´ meelest om parhillatsõl kapitalismi aol „kauka jummalit“ rohkõmb ku vinne aigu. Om inemiisi, kiä kõkkõ mõõtva´ rahan – mu silmin om näide süämetunistuski rahan rehkendätäv. Umal aol koolin opati, et kommunismi aigu olõ-õi rahha vaia, sis olõvat egä inemise hindä miil` nii korgõ, et tä tege rahha saamalda tüüd nii kõvastõ, et poodi´ omma´kaupa täüs ja egaüts saa priilt võtta´ pal`lo täl vaia om.

A mii´ saamahimu (hamstõrlus – põskõ tagavaras pandmine) taht võtta inämb ku vaia, rohkõmb ku hindä tüüpannus „ütiskatlahe“ om. Ku inemine nakkas tüüga umalõ riigilõ rohkõmb andma ku säält saia´ taht, lätvä´ as`a´ edesi. Tüü om rikkusõ alus nii lossin, mõisan ku talon.

A inemine ei elä´ õnnõ tüüst ja peris tüünarkomaanis ei olõ´ ma hinnäst pidänü. Näide kotsilõ om ütlemine, et tüü tekse ahvist inemise, tüü tuu via ka parandas. Et mukka nii es juhtunu´, sai pääle tüü tett egäsugutsit hindätävvendüsviise – harrastuisi.

II osa. Harrastuisi harotii

NÄÜTEMÄNG, LAUL, TANDS, SPORT omma´ mu elon tähtsä´ olnu´.

Nõukogude võimu aigu oll` Talinan üts ilma massulda tenoväärt koolituskotus – Tallinna Kultuuriülikool, parhilla´ tälle üteväärt ei olõ´ (om massuline Rahvaülikuul´) ja tuust om hallõ.

1974. a. lõpõdi säääl kodokultuuri tiidüskunna

1982.a.   -,,-   psühholoogia   -,,-

1983.a.   -,,-   kirändusõ   -,,-

1987.a.   -,,-   tiatri   -,,-

Tiatripisiläne oll` külh jo varrampa veren. Seenimaani meelen ku Ruusmäe koolin sai mängitüs Mintsu-Miisu poiga. Et õigõt kassi kräunmist perrä tetä´, opsõ tuud uma Antsunimelise kassi päält tedä hannast pitsiteh. Ants es julgu´ vaihõpääl süümägi tulla´ ja täl oll` hüä miil`, ku etendüse´ läbi saiva´. Jukola Aapo rollist „Säitsmen velen“ oll` joba juttu.

Pääliina tullõn sai J. Tombi nim. Kultuuripalee (miä oll` Salmõ uulitsan) operetiringin laulõt ja tandsit. „Oklahoma“ ja „Abielu Ameerika moodi“ olliva´ Korvi Antsu lavastõt opereti´.

Ildaaigu sai 40 aastakka esietendüest ja õkva tuul aastapääväl sai üten Hüti Viivega rahvas kokko aetus. Eski' Õunapuu Enno oll' Torontost siiä tulnu'. Mii' - Jürvetsoni Malle, Kullerkupu Irina ja ma' - mängsemi „nikastanud neitsisid“ ja parhillaki kokko saiõn terütämi ütstöist taa nimega.

Ku Kõo Ants Talina Võro Seldsin näutetruppi „Hüdsi“ tahtsõ kokko panda, sai otsitus seldsist rahvast, kiä olnu nõun mängmä tulõma. Aastagal 2000 sai rahvalõ ette näüdät Antsu „Viiekõistõ rüänurmõn“. Viil mitmõn Antsu tükün sai mängitüs. Parhilla' om seldsi tiatritrupi iinotsan nuur, tubli ja anniga' filmimiis' Valgu Jaanis, kinkal trupiga mitu tiatritükkü tett. Parhilla' timä pruuv „Viiekõistõ rüänurmõn“ vahtsõt muudu tetä'. Mul om tuusama Emma roll, tahtnu tedä veidü' korgõmbal arenguspiraali astmõl mängi'. Näüs, kuis lätt. Teno Jaanisõlõ sai tettüs üts väega põnnõv ettelugõminõ Orlovi lossin, Kon Kristiina Norman võtsõ Evald Okasõ maali „Rahvastõ sõprus“ luubi ala.

Lavalõ olõ päsnu' ka lauluga – kooliaost pääle. Ütsaasta olligi hädän, et laulupitto sai nii laulu, tandsu ku puhkpilli (trompet, alt) mängmisega. Lätsi tandsma, muido olõs paariline ütöindä jäänü'. Parhilla' laula Talina võrokõisi lauluansamblin LIISO, kiä sai 19. 11. 2016 katskümmed aastakka vanas. Tuus pidos saiva' laulusõnaki tettüs.

LIISO HÄLLÜPÄÄVÄ LAUL

Tulkõ kokko külälidse, külälidse, külälidse
Liiso hällüpäävälidse, -päävälidse, -päävälidse.
Tahami teil luku laulda', luku laulda', luku laulda',
tahami teil luku laulda' - Liiso elost kõnõlda.

Liisol aastit saa katskümmed, saa katskümmed, saa katskümmed,
taa om väega illos nummõr, illos nummõr, illos nummõr,
minka pito pidädä ja sõpru kokko hõigada,
minka pito pidädä ja sõpru kokko hõigada.

Liisokõsõ noorõkõsõ, noorõkõsõ, noorõkõsõ,
prudiiän neiokõsõ, neiokõsõ, neiokõsõ,
säräsilmsõ piigakõsõ, piigakõsõ, piigakõsõ,
naarumaia naasekõsõ – hoitva kokko egäl puul.

Liiso pal`lo ringi käünü', ringi käünü', ringi käünü',
Prantsusmaad ja Krimmi nännü', Krimmi nännü', Krimmi nännü',
võrokiilsit laulõ laulnu', laulõ laulnu', laulõ laulnu',
vahel juhtus kah et võlssi, a üttemuudu alati.

„Sopraanosid“ meil kokko neli – Viivi, Eha, Siiri, Külli,
korgit nuutõ püüdvä nii, et vahel varbil saisvagi.
Andõka mi „aldikõsõ“ –Tiiu, Silvi, Karin, Aime
uma kõva helüga, „sopraanosid“ nä tugõva.

Liiso oppajas ja juhish, kõrda hoitvas kõvas juhish,
helühargi hoidijas ja taktikepi viipajas,
esinaases seldsilegi, seldsilegi, seldsilegi,
esinaases seldsilegi – Nopri Tea om sündünü.

Liisot mõist tä uhjen hoita, uhjõn hoita, uhjõn hoita,
Võru seldsi vankrit vitä, vankrit vitä, vankrit vitä.
Ütte hoitõn selts om kimmäs, selts om kimmäs, selts om kimmäs,
ütte hoitõn selts om kimmäs, eläs pal`lo aastit viil!

Talina Võro Seldsi tegemise' omma' väega hingelähkü', juhatusõ asõesimehena ka vastutust nõudva'. Meil siin eesti kiräkeele keskkunnan tulõ umma kiilt „lämmän“ hoita. Ku mõtõlda inneskidse vinnestämise pääle, olõmi parhilla' väega hüän aon.

Hüä aig ja pal`lo võimaluisi om ka spordi tegemises. Uma 3-5 trenni nädälin saa My Fitnessi klubin iks är' tettüs. Ei saa' tõisildõ, ammõt om istva mooduga, a kihä ja heng tahtva liiku'. No ja ku olõt kokko puttunu säändsise tiptasõmõl triinjidega' nigu Martin Kõrv, Ülle Ptšelovodova ja Katriina Maidla, sis om vahtsõnõ trenni tulla tahtminõ`ja trennisõltuvus kipõ tulõma. BODYBALANCE, Zumba, jooga, Body Art, pilates, Body Attack, TRX, pal`lo muidki põnõvit trenne om är' proovit. Nime' omma' keerulidsembä' ku trenni' esi'.

Vanastõ oll' suusataminõ, juuskminõ, ketäs, oda, kuul', pallimängu', ujominõ, kavvõhushüppäminõ jms põhiala'. Kõõ kõvõmba tulõmusõ sai suusatamisõn, ku Liinakutsõkooliga nr. 15 vabariikligu võistlusõ „kinni pannimi“ ja minno spordikuningannas valiti. Aasta oll` sis 1972.

Vanastõ olli' VTK normi' ja asi klaar. Suur vahe om aga tollõn, et sis oll' kõik massulda', täambädsel pääväl priilt ei saa'! Üte pallelleli toonu' viil: vinne aigu olli' leninliku' puul'päävägu', parhilla' om „Teeme ära“. Tuu viimäne om külh jälki üts asi, minkperäst „eestlane olla' om uhkõ ja hüä“. Om ime, kuis üts tsillokõnõ 100-aastaganõ riik või panda suurõ' riigi' koristustalguilõ. Tuu olõ-õi inne prahi korjaminõ, om ka mõttõmalli muutminõ. Kavva taa inemiskund saa olla' ku vähkkasuja uma imä seen, ku tä vanna muudu edesi lätt. Hindätapmise tii päält om perämäne aig är käändä'.

III osa. Eloteie ristiminemise'

„Egaüts om uma saatusõ sepp ja uma õnnõ valaja,“ ütles laul. Ma' arva, et määnegi osa om õks ka saatusõ puult su tiile ütten antu.

Vinne aigu oll' vällämaalõ saamine kõva sõna, üliõpilasmaleva välisrühm oll' aga peris muinasjutt. Saatusõlõ oll' minkperäst miiltmüüdä mu saamine Saksamaalõ raudtii ehitusõlõ Talina Pedagoogilise Instituudi rühmä liikmõna. Ma sai säääl tutvas Maarika Kangroga, tulõvadsõ saksa keele oppajaga ja pääle malõva lõppu lätsi tälle Vana-Võitu küllä. Marika mehel Villul oll' õkva tuul aol külän sõbõr Aare, kiä oll' puhkusõl Siberist tiide ehituselt. Nii mii' katõ tii' 1983.a. risti juusksõ ja 1984.a. pääle abiellumist lätsi' joba ütte. Parhilla vist tudengidõ välisrühmi olõ-õi ja kimmähe ei olõ' inämb Estsurgutdorstroid – Eestist saadõt inemiisi, kiä ehiti tiid nafta mano Surgutin. 1985 sündü poig Kaspar, kellest parhilla' om saanu' tõlkebüroo juht (lõpõt' Tartu Ülikooli inglüskeele pääl).

Vinne aigu oll' tähtsä vinne keele tundminõ, parhilla' om inglüse kiil'. Mõnõn mõttõn tege minnu murõligus, et inglüse *OK*, itaalia *ciao*, vinne *pakaa* mi kiilt risustasõ'. Inglüse kiil' om sääne tassakõistõ sissetulõja, taa vasta om keelepuhtusõ kotsilt rassõmb võidõlda ku umal aol vinne keelega: tuu oll' vainlasõ kiil', midä pidit mõistma, a midä umas es võta'.

1988.a. laulva revolutsiooni aigu sündü mii' perre tütar Merileid. Saatusõ tahtõl om laul timä ello ka saatnu – edimält Musamoor, sis Väike Muusik, edesi Kaarin Sillamaa Kaunite Kunstide Kool ja Ellerhein. Viil parhillaki vahtsõlõ heränemisaolõ ja noilõ laulõlõ tagasi mõtõldõn juuskva' kuklasõ üle sälä. A ku 1991 vinne tanki' sisse tulli' mõtli, et kas nii kavvas saigi taad esisaismist. Om viil selgehe meelen, et latsõ' saiva' kõva käsu – kodoaiast kohegi kavvõmbalõ ei lää'!

Merileid sündü põimukuu 23. pääväl ja mul om väega meelen, et mi pidimi Lindaga (Merileidi ristiimä) õkva tuul pääväl minemä MRP kuunolõkile Liinahalli. Tundu, et Merileid tahtõ kah sinnä' tulla'.

Nigu üüldü, edimädse lauluoppusõ sai Merileid „Musamoorin“ Annely Kruusma käe all. Peräst ku Annely tekse Kiidli Enega ja latsõvanõmbide abiga „Väikese Muusiku“ stuudio sai tä sääl viil pal`lo aastit laulu oppi ja plokkflüüti harjota. Täambädses pääväs olõmi Annelyga joba 25 aastakka läbi käänü´ - hingesugulasõ tundva ütstõist är´ ja laul ollõv sillas maidsõ ja taivadsõ vaihõl

Teie risti minemine Naaritsa Maimoga oll` 1980. aastagal, ku tä Lennujaaman pääkokk ja ma´ kondiitritsehhi juhataja olli. Mii´ olõmi timäga joba 36 aastakka tõõnõtõõsõlõ hinge päält asju är´ kõnõlnu. Parhilla´ om tä hüäde hooldõsõsaride ja tohtridõ hoolõ all. Väega rängä raha iist. Vinne aigu oll` nii arstiabi ku haridus prii. Võinu´ parhilla´ kah olla´.

Hengesugulaisiga kokkosaamine om suur rõõm. Henge´ piät umavahel pass`ma, olõma ütten tonaalsusõn. Puhta kolmkõlaga. Tuud ei saa´ oppi´, tuu kas om vai ei olõ!

Teno uma vabariigilõ omma´ meil piiri´ Euruupahe är´ kaonu´, a piir Vinnemaaga om keerulidsembäs lännü´. Om väega hää, et umal aol sai sääl ütsjago ringi rännätü. Parhilla saa jälki õgalõ poolõ mujalõ minnä´. Pagulasõ kah. Ei olõ halva hääldä´ ja vastapiten. Teno reismisile om mul teie ristiminemist olnu´ mitmõ tõistmuudu inemisega.

Merlega kävemi Itaalian Gorno Grandil ja timäle mõtõldõn tulõ miilde Võssotski laul tuust, mis mäe´ omma´ sõprusõ proovikivis. Ingridiga teimi läbi Euruupa-reisi. Timä om mu tutvusringi kõõ kõvõmb taimõtark. Terve reisi aigu ma muudku küsse taimi, puid, puhmõ – timä muudku selet. Tä om inemine, kedä näten tulõ hüä tujo. Reisilt Bulgaariahe (1980) löüdse Leena, kinka seenimaani läbi käümi, a kiä parhilla´ Soomõn tüütäs.

Mille piät inemine Suumõ tüüle minemä, et rahha tiini´? Kas meil hindäl tüüd ei olõ´? Om. Mõtlõmi rohkõmb tuu pääle, kuimuudu nuu´, kel tüüd ei olõ´, tollõ lövvässi ja nuu, kel tüükässi puudus, inemiisi lövvässi. Taa asi taht reguliirmist riigi tasandil. Om luutus, et vahtsõnõ valitsus võtt taa uma murrõs. Mille piät inemine, kes umal aol om lõpõtanu Leningradin korgõkuuli füüsigu- matemaatigu diplomiga, tüütämä lehekandjana? Avitaja, kõrralinõ, hüä süämega, tark postipoiss Jevgeni om väärt parembat tüüd – oppama latsi, mille jaos täl om diplom. Jevgenile sai komistuskivis eesti keele eksam kodakondsusõ saamisel. Nuu´ nõudmise´ olli´ nii korgõ´, et pääle mitut pruuvmist lei tä käega ja ... nakas lehekandjas. Ma olõ tuud miilt, et Eestimaal elävä inemise´ piät mõistma sjoo maa kiilt, aga olõ ka mõtõlnu, kas mii´ esi´ tennü keeleeksami är´? Kõnõlõmi lõimumisest, a kas mii´ olõmi tennü kõik keele oppamises ja tollõ hääs, et kursusõ´ olõs tasõmõl, et opilanõ eksami är´ tege?

Egä valitsuskõrra aigu om ülembit ja alambit. Egä valitsuskõrra aigu omma´ ka tõistmuudu pühä´. Tulõ miilde, ku mii´ latsõpõlvõsõbra Taisiga Ruusmäel Suurõ Oktoobri võidupühäl pannimi timä pinile Karulõ verevä rõivariba hanna otsa ja esi´ marssõmi nigu

paraadil. Sis panti pühhi aigu verrev lipp üles, no' pandas mii' armas sini-must valgõ. Jakkugu viil kavvas taad aigu, et mi nii saami' tetä'.

Aig om tuu,

mis pand asjulõ hinna.

Aig om tuu,

mis võtt asjult hinna.

Aig om tuu,

kiä and meile sõbra'.

Aig om tuu,

kiä võtt meilt sõbra'.

Aig om kõgõväeline.

A om asju, minkalõ aig ei mõika,

nigu sõpru, kedä kõgõ hõikat.

Kirja pandnu **Külli Mürsepp**

Minu elu lugu

I osa

Olen sündinud 4. augustil 1952. aastal. Mu emakeel on võru keel ja kodumaa on Võrumaa, sünnikoht Misso haigla, lapseõlvekodu Rogosi mõis. Ei tea kuigi palju tuttavaid, kellel koduuksest kooliukseni oleks olnud kaheksateist sammu. Koolitee algas 1. septembril 1959 mõisa majas asuvas Ruusmäe 8-kl. Koolis, mille lõpetasin nelja-viielise tunnistusega 1967. aasta kevadel. Meid oli klassis seitse ja klassijuhataja Otsa Helve pani meid mängima Aleksis Kivi seitset venda. Mina olin Jukola Aapo ja pidin tihti hõikama „Meelemõistus - hei!“ Seda lauset on elus palju vaja läinud.

Üks mälestuskild algkooli ajast on hästi meeles: kuna ma lapsena (tegelikult praegugi veel) ei püsinud pudeliski paigal, siis tuli õpetajatel mind „paigal seisma panda“. Ükskord sain karistada selle eest, et kõnelesin koolis võru keelt, teinekord tuli koorilaulu tunnis mingi naljaka asja pärast niisugune naeruhog peale, et terve koor hakkas minuga ühes naerma ja laulmisest ei tulnud midagi välja. Pandi nurka. Mind üksinda. Seisin siis teise korruse trepinurgas ja vaatasin suurt Lenini portreed sealsamas seinä peal. Ise mõtlesin, et millega küll „see suur ja üllas Lenin“

on hakkama saanud, et kah nurka pandud. Meile oli ikka kõvasti sisse tambitud kui hea, tark, hoolitseja ja mida kõike veel oli see mees. Ja meie uskusime kah, et selline imeinimene võis olemas olla.

Edasi viis minu koolitee Misso keskkooli, mis oli igatpidi õige samm. See oli kõige lähem keskkool ja minu onu Feliks Kraani oli seal eluaegne direktor. Veri on paksem kui vesi ja tutvus maksab iga valitsuse ja riigikorra ajal, olgu sotsialism või kapitalism. Aru ma küll ei saanud, et ta mulle bioloogiatunnis oleks paremaid hindeid pannud kui vastus väärt. Misso-kooli ajast tuleb meelde, kuidas mind taheti kooli komsomolisekretäriks panna. Ma ei tahtnud ei võimu ega vägede juhtimist ja läksin protesti märgiks koosolekult ära. Ennekuulmata, et keegi sellisest aust ära ütleb! Aga kui inimese sisse on geenidega pandud eestvedaja roll, siis kokkuvõttes sa sellest ei pääse. Nii olen ma tagantjärele tarkusega aru saanud.

Misso koolis oli meil päris karm õppealajuhataja Velda Tammistu, kellega mul tuli kokkusaamine „punasel vaibal“, kui ma ühel neljapäeval endale vaba päeva võtsin. Mulle meeldis hirmsasti tsikliga sõita, aga sõidueksamit lubade jaoks sai tol ajal teha ainult Tartus ja neljapäeviti. Tartusse oli üle saja kilomeetri, terve päev kulus ära. Hea on peagusega võrrelda, kuna lubade saamise kohti hakatakse jälle koomale tõmbama. Aga see tuleb ju inimeste aja ja raha arvelt. Minul tookord koolipäeva arvelt ja „vaibalemineku „ hinnaga. Ma ei ole eluski oma kõrvaga Kalašnikovi tärinat kuulnud (õnneks rahuajal sündinud), aga arvan, et Velda moraalijutluse kiirus ja tihedus andsid tolele relvale silmad ette. Ja kuulid otsa ei saanud!!! Kui ta kahe valangu vahel hinge tõmbas, sain ma lõpuks vastata ta mitmekordsele küsimusele, et kus ma olin. „Motika sõidueksamil Tartus,“ oli mu aus vastus. Ja siis ... jäi Kalašnikov nagu kinnikiilutult vait. Selline ennekuulmatu asi rabas paljunäinud õppealajuhatajat nii, et ma ei saanud märkustki. Täna sel päeval puudumiste pääle nii karmilt vist ei vaadata. Aga siis oli ka ainult koolis võimalik tarkuseinfot saada. Sellepärast oli kohalolek väga tähtis.

1970. aasta kevadeks oli mul nelja-vieline keskkoolitunnistus käes ja sügisel sõitsin pealinna Linnakutsekoolis nr. 15 pagar-kondiitriametis õppima. Kahe aasta pärast oli punaste kaantega vieline tunnistus koos V kategooria (järgmine on juba meister) pagar-kondiitri tõendiga käes.

Esimene töökoht oli Pärli kohvikus. Seal on meeles lugu, kuidas üks aastaid töötanud pagaripoiss kutsuti üles kohvikusse hirmsat lärmi löönud proua juurde, kes oli saia seest prussaka leidnud. Pärli oli neid satikaid küll, ju siis mõni oli taigna sisse kukkunud ja ära küpsenud. Pagar uuris asja, torkas sitika suhu, sõi ära ja ütles: „Rosin mis rosin, kukli sees retseptiga ette nähtud.“ Asitõendit enam ei olnud ja kadus ka põhjus karistuseks. Pärli kondiitritsehh oli keldrikorruusel, üles vaadates paistsid läbi väikese trellitatud akna mööda Pikka

tänavat astujate jalasääred. Kui miniseelikud moodi tulid, pidi lehetaignamehi kepiga akna juurest ära ajama. Töö oli kahes vahetuses, gaasihjud ajasid vahel gaasi sisse, õhku ei olnud, soe nagu leiliruumis. Tundsin, et tahan veidi kõrgemale. Käisin töö kõrvalt Tartu Ülikooli ettevalmistuskursustel, lisaks veel suusatrennis ja Tallinna Kultuuriülikoolis.

Tamp oli kõva, aga suusatamist ei tahtnud ka ära jätta, sest mitmekordne Nõukogude Liidu meister Paul Pahla oskas meid ja suuski nii hästi vormi timmida, et 1972. aastal tulime kutsekoolide kolmekordseks vabariigi meistriks. Kui Pärli sai kaks kohustuslikku koolijärgset aastat ära töötatud (pärast tuli välja, et punakaanelise diplomiga ei olnudki sellist kohustust), läksin TPI 0-kursusele toitlustust õppima. Koolis kutsuti meid „pudruööbikuiks“. II Toitlustustrust, mille alla Pärli kuulus, tahtis mind endale tagasi saada ja seepärast maksti mulle stipendiumi.

Tol ajal ei olnud hirmu, et tööta jääd. Tänapäeval on kooli lõpetanutel mure, kas ja kus sa tööd saad. Kõigil ei ole ettevõtja soont ja seepärast on paljudel noortel töötu staatus. Mõnel teisel alal on aga töökätest puudus. Siin peaks meie peagi saja aastaseks saav riik küll ohjad rohkem oma kätte võtma ja kutseharidust nii suunama, et koolitataks rohkem neid, kelle töökäsi riik vajab. Mis kasu on ärijuhtide koolitamisest, kui ei jätku oskustöölisi, kellega äri käigus hoida.

1974-75 nühhisin ettevalmistusosakonnas koolipinki ja lõpueksamid olid ühtlasi TPI sisseastumiseksamiteks. 1975-80 tudeerisin TPI keemiateaduskonna ühiskondliku toitlustamise erialal ja lõpetades oligi insener-tehnoloog valmis. II-IV kursusel olin valitud teaduskonna komsomolisekretäriks. Nüüd ma enam vastu ei hakanud, ju oli mu teadlikkuse tase niipalju tõusnud. Nägin võimalust selle punase sildi all häid tudengiüritusi korraldada. Üks paremaid oli pidu Glehni lossis koos ehitusteaduskonnaga. Peoperenaiseks sai Karin meie teaduskonnast, peoperemeheks Rein ehitusest. Nii nad kahekesi kokku saidki ja paari läksid. Oli teisigi, kes sellest peost endale elukaaslase laidsid.

Me ei võtnud poliitikat ja propagandat südamest. Pigem oli organisatsioon nagu kaitsekilp endatahtsi tegutsemisele. Oma mõtteid pidid oskama ridade vahele peita, oli isegi põnev – kas saadakse aru ja karistatakse või ei saada ja läheb õnneks. „Mägri maja“ on selle kohta hea näide.

Rauakool (TPI) sai mul läbi 1980. olümpia-aastal. Sain suunamise uude lennujaama kondiitritsehhi juhatajaks. Tsehhis ei olnud muud kui ahi ja taigamasin, kõik muu tuli endal hankida. Õnneks sain ma head kondiitrid, keda tundsin juba Pärli päevilt, Ilse ja Reeda. Ööpagariks oli Tekla, hiljem Evi. Sel ajal sai ka alguse minu tutvus Maimo Naaritsaga, kes oli köögis peakokk ja brigadir. Tema valis mulle ja meie naistele, kellele ma söögi tsehhi tõin, ikka

paremad palad. Ajapikku saime Maimoga nii lähedasteks, et ta mind oma tütreks nimetanud. Ta ongi mulle teise ema eest olnud. Kuigi ta on juba 92-aastane, soovin talle ikka jätkuvalt pikka iga.

Tsehhi juhatajana sain töötada aastakese, siis leidsid II Toitlustuskoondise pealikud, et kui ma ühe tsehhiga olen hakkama saanud, võiks proovida ka 67 s.t kõigi pealinna kondiitri- ja pagaritsehhide tööd silmas pidada. Nii sai minust vanem-tehnoloog tootmisosakonna kontoris. Asusime kesklinnas Mündi tn. 2. Sel ajal sain ma tuttavaks oma tulevase mehe Aare Mürsepeaga, kellega oleme nüüdseks 32 aastat koos elanud, aga kes seni heidab nalja sõna „tootmine“ üle. Meil oli kombeks telefonile vastates öelda „tootmine“, Aare küsis alati, et mida te sääil toodate. Tegelikult oli tootäis naise, kes midagi peale kontrollaktide ei tootnud.

Vanem-tehnoloogi ametit pidasin 1991. aastani, siis Toitlustuskoondis likvideeriti. Aastakese tegin näputööd, panin kokku soola-pipratoose TVK Mesila tarbeks. Seda tööd sai kodus teha, tütar Merileid oli veel väike ja ei leppinud lasteaiaga.

1993-97 olin AS RaPos piirkonnaülem. Kamandasin lehekandjaid, kes varahommikuti kandsid laiali „Rahva Häält“ ja „Postimeest“ (sealt nimigi). Mul oli 15 piirkonda ja esialgu käisin ma need kõik koos lehekandjatega läbi. Seega oli mul pilt hästi selge. Iga lehekandjale oli mul ka asendaja, nii et lehed olid varahommikuti kenasti postkastides. Praegu on see tavaline, aga siis olime esimesed pääsukesed ja saime palju kiita. Teised tegijad hakkasid meilt õppust võtma ja leheturul läks kitsaks, RaPos ei pidanud vastu.

Seejärel olin OÜ Kertonis tegevjuht (1997/98). RaPOs ajast tuttavad Raul ja Ene tegid sellise firma ja kutsusid mind sinna tööle. Veebruaris-aprillis 1998 olin ka rahvaloendajate juhendaja. 1998.a. aprillis pakuti tööd OÜ A-Team müügiesindajana. Kui A-Teamist Ten-Team sai (1999.a.) jätkasin esialgu samal töö, siis tõsteti sekretäri ametisse ja 2005. aastast tegevjuhi seisusesse. Selles ametis olen tänaseni.

Nagu juba kirjutatud, olen igasugust tööd teinud ja ameteid pidanud. Töötamise peaesmärk ei ole mul kunagi olnud ainult raha saamine, töö peab rõõmu ja arengut pakkuma. Muidugi raha peab olema ja temast tuleb lugu pidada, iga valitsuse ja riigikorra ajal on raha kui maksevahendit tarvis, aga teda ei ole vaja kummardada. Minu meelest on praegusel kapitalismi ajal „kaukajumalaid“ rohkem kui vene ajal. On inimesi, kes mõõdavad kõike rahas, minu meelest on nende südametunnistuski rahasse ümberarvestatav. Omal ajal õpetati koolis, et kommunismi ajal ei ole raha vaja, siis olevat iga inimese eneseteadvus nii kõrge, et raha saamatagi teeb ta nii palju tööd, et kauplused on kaupa täis ja igaüks võib vabalt võtta palju tal vaja on. Aga meie saamahimu (hamsterlus – põske varuks pistmine) tahab võtta rohkem kui vaja ja rohkem kui enda tööpanus ühiskatlasse on. Kui inimene hakkab tööga oma riigile rohkem

andma kui sealt saada tahab, lähevad asjad edasi. Töö on rikkuse alus, nii lossis, mõisas kui ka talus. Aga inimene ei ela ainult tööst ja päris töönarkomaaniks ei ole ma ennast pidanud. Nende kohta on öeldud – töö tegi ahvist inimese, töö selle vea ka parandab. Et minuga nii ei juhtuks, on lisaks tööle tegeldud igasuguste enesetäiendusviisidega, harrastustega.

II osa. Harrastuste harutee

NÄITEMÄNG, LAUL, TANTS, SPORT on minu elus tähtsat rolli mänginud.

Nõukogude võimu ajal oli Tallinnas üks tänuväärt tasuta õppeasutus - Tallinna Kultuuriülikool, millele praegu võrdväärset ei ole (vähemalt sama rikkalike võimalustega kui toona, praegu on tasuline Rahvaülikool).

1974.a. lõpetasin Tallinna Kultuuriülikoolis kodukultuuri teaduskonna

1982.a.	–,–	psühholoogia	–,–
1983.a.	–,–	kirjanduse	–,–
1987.a.	–,–	teatri	–,–

Teatripisik oli küll juba varem veres. Siiamaani on mees kuidas Ruusmäe koolis mängisin Mintsu-Miisu poega. Et õigesti kassi moodi kräunuda, õppisin seda oma Antsu-nimelise kassi pealt teda sabast pigistades. Ants ei julgenud vahepeal isegi sööma tulla ja tal oli hea meel, kui etendused läbi said. Jukola Aapo rollist oli juba juttu. Pealinna tulles laulsin ja tantsisin J. Tombi nim. Kultuuripalee operetiringis. „Oklahoma“ ja „Abielu Ameerika moodi“ olid kaks operetti, mis Ants Korv lavastas. Hiljuti sai 40 aastat esietendusest ja selleks aastapäevaks kutsusime koos Viive Hütiga rahva kokku. Isegi Enno Õunapuu tuli Torontost kohale. Malle Jürvetson, Irina Kullerkupp ja mina mängisime nikastanud neitsid ja nüüdki kokku saades teretame üksteist selle nimega.

Kui Ants Kõiv asutas Tallinna Võru Seltsi näitetrupi „Hüdsi“, otsisime inimesi, kes oleksid nõus lavalaudadele tulema. Neid oli üllatavalt palju ja aastal 2000 kandsime ette Ants Kõivu esiknäidendi „Viiekõistõ rüänurmõn“. Mängisin veel mitmes Antsu tükis. Praegu on seltsi näitetrupi eesotsas noor, tubli ja andekas filmimees Jaanis Valk, kellel on ka meiega mitu teatritükki ette näidata. Praegu proovib ta „Viiekõistõ rüänurmõn“ uut moodi teha. Mul on jällegi Emma roll (ajalugu kordub!), tahaks seda veidi kõrgemal arenguspiraali astmel mängida. Näis, mis välja tuleb. Tänu Jaanisele tegime väga põneva ettelugemise Orlovi lossis, kus Kristiina Norman võttis luubi alla Evald Okase maali „Rahvaste sõprus“.

Lisaks näitemängule olen laval olnud ka lauluga. Juba kooliajast peale. Ühel aastal olingi hädas: laulupeole pääses meie koolist nii laulukoor, tantsurühm kui ka puhkpilliorkester, kus mängisin trompetit. Pidin valima tantsu, muidu oleks paariline üksinda jäänud. Praegu laulan

Tallinna Võru Seltsi folklooriansamblis „Liiso“, kes 19. nov. 2016 tähistas kahekümnendat tegevusaastat. Selleks puhuks kirjutasin laulusõnad, siin nad on.

LIISO HÄLLIPÄEVA LAUL

Tulge kokku külalised, külalised, külalised
Liiso hällipäevalised, -päevalised, -päevalised.
Tahame teil lugu laulda, lugu laulda, lugu laulda,
tahame teil lugu laulda – Liiso elust kõnelda.

Liisol aastaid saab kakskümmend, saab kakskümmend, saab kakskümmend,
see on väga ilus number, ilus number, ilus number,
milleks pidu pidada ja sõpru kokku hõigata,
milleks pidu pidada ja sõpru kokku hõigata.

Liisokesed noorekesed, noorekesed, noorekesed,
pruudieas neiukesed, neiukesed, neiukesed,
särasilmsed piigakesed, piigakesed, piigakesed,
naerumaiad naisekesed hoidvad kokku igal pool.

Liiso palju ringi käinud, ringi käinud, ringi käinud,
Prantsusmaad ja Krimmi näinud, Krimmi näinud, Krimmi näinud,
võrukeelseid laule laulnud, laule laulnud, laule laulnud,
vahel varestigi juhtub, aga ühtemoodi alati.

Sopraanosid meil kokku neli – Viivi, Eha, Siiri, Külli,
kõrgeid noote püüdvad nii, et vahel seisvad varbilgi.
Andekad meil aldikesed – Tiiu, Silvi, Karin, Aime,
oma kõva häälega sopraanosid nad toetavad.

Liiso õpetajaks-juhiks, korda hoidvaks kõvaks juhiks,
helihargi hoidijaks ja taktikepi viipajaks,
esinaiseks seltsilegi, seltsilegi, seltsilegi,
esinaiseks seltsilegi Nopri Tea on sündinud.

Liisot mõistab uhjes hoida, uhjes hoida, uhjes hoida,
Võru Seltsi vankrit juhti, vankrit juhti, vankrit juhti,
ühthe hoides selts on tugev, selts on tugev, selts on tugev,
ühthe hoides selts on tugev – elab palju aastaid veel.

Tallinna Võru Seltsi tegemised on väga hingelähedased, juhatuse aseesimehena ka vastutust nõudvad. Meil siin eesti kirjakeele keskkonnas tuleb oma keelt „soojas“ hoida. Kui mõelda omaaegse venestamise ja käsukorras õppimise peale oleme praegu ikka väga heas ajas.

Hea aeg ja palju võimalusi on ka spordi tegemiseks. Oma 3-5 trenni nädalas saab My Fitnessi klubis ikka ära tehtud. Lihtsalt ei saa teisiti, amet on istuva eluviisiga, aga keha ja hing tahavad liikuda. Ja kui oled kokku puutunud niisuguste briljantsete treeneritega nagu Martin Kõrv, Ülle Ptšelovodova ja Katriina Maidla, on trenni-sõltuvus kerge tulema. BODYBALANCEe, Zumba, jooga, Body Art, pilates, Body Attack, TRX ja palju muidki huvitavaid treeninguid on ära proovitud. Nimed on keerulisemad kui treeningud ise.

Noorena olid suusatamine, jooksmine, ketas, oda, kuul, pallimängud, ujumine, kaugushüpe jmt põhialad. Kõige kõvema tulemuse sain suusatamises kui Linnakutsekooliga nr. 15 „panime kinni“ vabariikliku võistluse ja mind 1972. aastal valiti spordikuningannaks. Vanasti olid VTK normid ja asi klaar. Suur vahe on aga selles, et siis oli spordi tegemine tasuta, praegu pead maksma.

Ühe paralleeli tooksin veel: vene ajal olid leninlikud laupäevakud, nüüd „Teeme ära“. See viimane on küll jällegi asi, mille puhul „eestlane olla on uhke ja hää“. On ime, kuidas üks väike saja-aastane riik paneb suured riigid koristustalgutele! Talgud pole ainult prahi korjamine, need on ka mõttemalli muutmine. Kaua võib inimkond olla kui vähkkasvaja oma emaorganismi Maa peal? Sellelt enesetapu teelt on viimane aeg ära pöörata.

III osa. Eluteede ristumised

„Igaüks on oma saatuse sepp ja oma õnne valaja,“ ütlevad laulusõnad. Mina arvan, et mingi osa on ikka ka saatuse poolt meie teele kaasa antud.

Nõuka ajal oli välismaale saamine kõva sõna, üliõpilasmaleva välisrühm aga päris muinasjutt. Saatusele oli millegipärast meeltemööda minu saamine Saksamaale raudtee ehitusele Tallinna Pedagoogilise Instituudi rühma liikmena. Ma sain seal tuttavaks tulevase saksa keele õpetaja Marika Kangroga ja pärast maleva lõppu läksin talle Vana-Võitu külla. Marika mehel

Villul oli aga samal ajal külas Siberist teede ehituselt puhkusele sõitnud sõber Aare. Nii meie teed 1983.a. ristusid ja 1984.a. peale abiellumist läksid juba ühte. Praegu vist tudengite välisrühmi ei ole ja päris kindlasti ei ole Estsurgutdorstroid – Eestist saadetud inimesi, kes ehitasid Surgutis teed nafta juurde. 1985.a. sündis poeg Kaspar, kellest prarguseks on saanud tõlkebüroo juht (lõpetas Tartu Ülikooli inglise filoloogina).

Nõukogude ajal oli tähtis vene keele, praegu inglise keele tundmine. Mõnes mõttes teeb mind murelikuks, et inglise *OK*, itaalia *Ciao*, vene *pakaa* meie keelt risustavad. Inglise keel on tasakesi sisseimbuja, selle vastu on keelepuhtuse seisukohalt raskem võidelda kui omal ajal vene keelega. Vene keel oli vaenlase keel, mida pidid oskama, aga mida omaks ei võtnud.

1988. aasta - laulva revolutsiooni aeg, veel praegugi nendele lauludele ja sündmustele tagasi mõeldes jooksevad sipelgad üle selja. Aga kui 1991.a. vene tankid sisse tulid kartsin, et nii lühikeseks ajaks saigi meie iseseisvust. Lapsed said kõva käsu koduaiast mitte kuhugi kaugemale minna.

Laulva revolutsiooni ajal sündis meie perre tütar Merileid. Saatuse tahtel on laul tema elu saatnud – algul Musamoor, siis Väike Muusik, edasi Kaarin Sillamaa Kaunite Kunstide Kool ja Ellerhein. Merileid sündis 23. augustil 1988. Mul on väga selgesti mees, et pidime Lindaga (Merileidi ristiema) samal päeval minema MRP koosolekule Linnahalli, ju Merileid tahtis ka sinna tulla.

Nagu öeldud, esimese lauluõpetuse sai Merileid Musamooris juba kolme aastaselt Annely Kruusma käe all. Kui Annely ja Ene Kiidli tegid lapsevanemate abiga Väikese Muusiku stuudio, sai Merileid seal veel aastaid laule õppida ja plokkflööti harjutada. Praeguseks oleme Annelyga suhelnud juba veerand sajandit – hingesugulased tunnevad üksteist ära ja laul öeldakse olevat sillaks maise ja taevase vahel.

Maimo Naaritsaga ristusid meie teed 1980. aastal, kui tema oli Tallinna Lennujaama peakokk ja mina kondiitritsehhi juhataja. Oleme teineteisele juba 36 aastat hinge pealt asju ära kõnelenud. Praegu on ta heade hooldusõdede ja arstide hoole all. Väga ränga raha eest. Vene ajal oli nii arstiabi kui ka haridus tasuta. Võiks ka praegu olla.

Hingesugulastega kokkusaamine on alati suur rõõm. Hinged peavad omavahel sobima, olema ühes tonaalsuses, puhta kolmkõlaga. See ei ole õpitav, ta kas on või ei ole.

Tänu oma vabariigile on meil piirid Euroopasse ära kadunud, aga piir Venemaaga on keerulisemaks läinud. Õnneks sai omal ajal seal üksjagu ringi rännatud. Praegu saab jällegi lääne suunas minna. Pagulased kah. Ei ole halba heata ja vastupidi.

Tänu reisimisele on mul teede ristumist olnud väga huvitavate inimestega. Merlega käisime Itaalias Gorno Grandol. Temale mõeldes meenub Võssotski laul sellest, kuidas mäed on

sõpruse proovikiviks. Ingridiga käisin Euroopa-reisil. Ta on mu tutvusringi kõige parem taimetundja. Kogu reisi ajal ma muudkui küsisin ta käest taimi, puid, põõsaid ja tema muudkui seletas. Ta on inimene, keda nähes tuleb hea tuju. Reisilt Bulgaariasse (1980) leidsin Leena. Suhtleme senini, kuigi ta praegu töötab Soomes.

Miks peab inimene Soome tööle minema, et raha teenida? Kas meil Eestis tööd ei ole? On. Mõtleme rohkem selle peale, kuidas need, kellel tööd ei ole tööd leiaksid ja need, kellel töökäsi puudu töötajaid leiaksid. See probleem tahab reguleerimist riigi tasandil. Lootust on, et uus valitsus hakkab sellega tegelema.

Miks peab inimene, kes omal ajal lõpetas Leningradis kõrgkooli füüsiku-matemaatika diplomiga töötama lehekandjana? Abivalmis, kohusetundlik, südamlik, treenitud ajuga eeskujulik postipoiss Jevgeni väärriks paremat rakendust pedagoogina, kelleks ta õppinud on. Jevgenile sai komistuskiviks eesti keele eksam kodakondsuse saamisel. Nõudmised on nii kõrged, et pärast mitut proovimist lõi ta käega ja ... hakkas lehekandjaks. Ma olen seda meelt, et meie maal elavad inimesed peaksid selle maa keelt oskama, aga olen ka mõelnud, kui edukalt meie ise oma keeleeksami ära teeksimel. Räägime lõimumisest, aga kas me oleme teinud eesti keele kursused inimestele kättesaadavaks ja ka tasemel, et eksam edukalt sooritatakse?

Iga valitsemiskorra ajal on ülemusi ja alluvaid, iga valitsemiskorra ajal on ka erinevad pühad. Tuleb meelde, kuidas me lapsepõlvesõbra Taisiga Ruusmäel suurel oktoobri võidupühal 7. novembril sidusime tema koerale Karule punase riideriba saba külge ja ise marssisime nagu paraadil. Siis heisati pühade ajal punalipp, aga nüüd meie armas sini-must-valge. Jätkugu veel kauaks seda aega, mil me saame heisata oma trikoloori.

Aeg on see, mis annab asjadele väärtuse,

Aeg on see, mis võtab asjadelt väärtuse.

Aeg on see, kes annab meile sõbrad,

Aeg on see, kes võtab meilt sõbrad.

Aeg on kõikvõimas.

Ent on asju, mis ajatud,

Nagu sõpru, kes alati vajatud.

Eluloo pani kirja **Kylli Mürsepp**

kylli@tenteam.ee

tel: 5525241